

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 20.051.243
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
завідувачу кафедри політичних наук,
професору кафедри політичних наук,
доктору політичних наук, професору
Монолатію Івану Сергійовичу
(76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата політичних наук, доцента, доцента кафедри політичних наук
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Ломаки Іванни Іванівни

на дисертацію Савлюка Богдана Івановича

«Український націоналізм у сучасному інформаційному просторі України»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

зі спеціальності 052 Політологія

Актуальність дисертаційного дослідження. В умовах Війни за Незалежність України інформаційний простір перетворився на арену стратегічного протистояння, де від характеру медійної репрезентації національної ідеї безпосередньо залежать консолідація суспільства, легітимність державних інституцій та здатність нації протистояти зовнішній агресії. Медіа у XXI столітті перестали бути виключно каналом передачі повідомлень і перетворилися на активного учасника політичного процесу, який формує суспільну думку, конструює образи «свого» й «чужого» та безпосередньо дотичний до конструювання новітнього українського націоналізму.

Обрана тема дисертаційного дослідження «Український націоналізм у сучасному інформаційному просторі України» є доволі актуальною. В українській політичній науці український націоналізм досі розглядався переважно як історичний або ідеологічний феномен, тоді як роль медіа як чинника його сучасної трансформації залишалася недостатньо осмисленою. Дисертант робить спробу подолати цей розрив і дослідити націоналізм саме як медіа-опосередковане явище, що і визначає наукову цінність роботи.

Здобувач влучно узагальнює робоче визначення, згідно з яким «інформаційний простір України – це багаторівневе середовище виробництва, циркуляції та інтерпретації суспільно значущої інформації, межі якого не тотожні державному кордону, а його наповнення є предметом постійної конкуренції внутрішніх і зовнішніх акторів» (с. 29). Саме ця теза – про відкритість простору для ворожого впливу та його статус арени боротьби за зміст національної ідентичності – визначає логіку дослідження і обґрунтовує його невідкладну суспільну необхідність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі політичних наук Карпатського національного університету імені Василя Стефаника в рамках наукової теми «Трансформація сучасної політичної системи України: внутрішньополітичні виклики та зовнішні впливи» (держреєстрація 0117U004396). Тема дисертації затверджена Вченою радою університету (протокол № 10 від 06 грудня 2022 року), що підтверджує її відповідність пріоритетним напрямам української політичної науки в галузі досліджень політичних ідеологій, політичної комунікації та інформаційної безпеки.

Наукова новизна основних положень та одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження Б. І. Савлюка вирізняється чіткою артикуляцією та послідовністю обґрунтування, що привертає увагу своєю концептуальною цілісністю.

Позитивно відзначаємо, що вперше встановлено системний взаємозв'язок між медійними матеріалами і процесами формування

сучасного українського націоналізму як динамічної ідеологічної конструкції. Доведено, що медіа виступають не лише каналом трансляції політичних ідей, а є структурним елементом політичного процесу, який визначає рамки суспільного сприйняття націоналізму, формує його аксіологічний зміст та впливає на рівень його легітимності в публічному просторі.

Заслуговує на увагу авторське поняття «ліберальна агенда», яке дисертант визначає як «фокусування медіа на правах людини, демократії, ринковій економіці, цінностях відкритого суспільства та його еволюції» (с. 114). Важливо, що поняття не залишається декларативним: автор здійснює його операціоналізацію через триярусну систему тематичних, лексичних та структурних індикаторів, розроблену для потреб контент-аналізу (с. 115–116). Такий підхід є термінологічно самостійним щодо класичної теорії «порядку денного» і відкриває простір для подальших наукових розробок.

Важливим науковим здобутком є сформульоване концептуальне положення про сучасний український націоналізм як мобілізаційну ідеологію, що трансформується під впливом воєнних, безпекових і геополітичних чинників, а також обґрунтування ролі медіа як каталізатора переходу українського націоналізму на державницький рівень. Суттєвим є й удосконалення розуміння амбівалентної природи олігархічних медіа, здатних одночасно підтримувати патріотичну риторику, дискредитувати націоналізм і комерціалізувати національну ідею в межах політичної конкуренції.

Ступінь обґрунтованості й достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення дисертації відзначаються належним рівнем обґрунтованості та широкою джерельною базою: список використаних джерел нараховує 324 позиції, що охоплюють класичні та новітні праці з теорії медіа, політичної комунікації та студій націоналізму (В. Ліппманн, Г. Лассвел, Г. М. Маклуен, Д. Галлін, П. Манчіні, Е. Сміт, Е. Гелнер, Б. Андерсон, Г. Почепцов, В. Кулик, О. Зайцев, Г. Касьянов та інші).

Достовірність результатів забезпечується комплексним методологічним інструментарієм: системним, структурно-функціональним, інституційним та історико-порівняльним методами у поєднанні з дискурс-аналізом і контент-аналізом. Емпіричну базу дослідження становлять матеріали загальнонаціональних онлайн-видань, націоналістична та діаспорна преса, а також дані соціологічних досліджень, зокрема КМІС.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів дослідження. Теоретичне значення дисертації полягає у концептуальному збагаченні понятійного апарату української політичної науки у сфері досліджень взаємодії медіа та політичних ідеологій. Запропонована концептуалізація сучасного українського націоналізму як адаптивної мобілізаційної ідеології може бути використана як теоретична модель у подальших наукових дослідженнях.

Практична цінність роботи є очевидною: одержані результати можуть бути використані під час розроблення стратегій інформаційної безпеки держави, формування політики протидії дезінформації та інформаційним впливам держави-агресора, а також у діяльності медіаспільноти – для розроблення редакційних політик щодо висвітлення тем національної ідентичності та створення етичних стандартів подачі ідеологічно чутливих тем. Результати дослідження можуть бути інтегровані в навчальний процес й використовуватися у підготовці фахівців у галузях політології, масових комунікацій та державного управління.

Характеристика основних положень роботи. Дисертація складається з переліку скорочень, вступу, трьох розділів, що поділяються на десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 258 сторінок, основного тексту – 195 сторінок. Структура відповідає меті й завданням дослідження, кожен розділ логічно продовжує попередній.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади дослідження медіа та ідеології» (с. 28–112) містить ґрунтовний міждисциплінарний огляд

наукового доробку. Автор послідовно аналізує класичні теорії преси, моделі медіасистем Д. Галліна та П. Манчіні, механізми впливу медіа на політичні інститути та процеси, здійснює класифікацію ідеологій та розкриває еволюцію українського націоналізму від зародження ОУН до сучасних політичних форм. Це формує надійний теоретичний фундамент для наступних розділів. Окремо відзначимо здійснену автором періодизацію державної політики у сфері медіа та виокремлення нового, сьомого етапу, що розпочався у 2022 році.

Другий розділ «Вплив медіа на сприйняття сучасного українського націоналізму» (с. 113–151) комплексно аналізує деструктивні медійні впливи на націоналістичний рух. У підрозділі 2.1 проаналізовано ліберальну агенду та механізми маргіналізації націоналістичної проблематики у порядку денному провідних медіа. У підрозділі 2.2 розкрито стратегії проросійських медіа: технології дезінформації, маніпуляцію історичною пам'яттю, ототожнення українських націоналістів із нацистами. Дослідження підрозділу 2.3 щодо олігархічного фактору в медіа є методологічно виправданим і свідчить про глибоке розуміння предмета.

Третій розділ «Конструктивний дискурс медіа в поступі сучасного українського націоналізму» (с. 152–203) вирізняється прикладним характером. Особливо цінним є аналіз історичної тягlosti націоналістичної преси – від «Розбудови нації» та підпільної «Сурми» до діаспорних і сучасних видань, а також дослідження зміни вектору медіа щодо націоналістичного руху в процесі Війни за Незалежність України, яке простежує трансформацію суспільного образу націоналізму від стигматизації через героїзацію до утвердження як елементу суспільної норми. Це формує цілісну авторську концепцію і забезпечує прикладну значущість роботи.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Матеріали дисертації викладені у 3 статтях у фахових виданнях України категорії Б. Здобувач підготував тези доповідей на двох міжнародних науково-практичних конференціях (м. Івано-

Франківськ, 2025, 2026 рр.). Зміст публікацій повністю відповідає результатам дисертаційного дослідження, їхня кількість і якість відповідають вимогам МОН України.

Відсутність порушення академічної доброчесності. У процесі ознайомлення з дисертаційною роботою порушень принципів академічної доброчесності не виявлено. У тексті дисертації дотримано вимог щодо самостійності викладу, коректного оформлення цитувань і посилань, належного представлення результатів інших дослідників. Здобувач власноруч підтвердив авторство роботи відповідним підписом на титульній сторінці.

Дискусійні положення та рекомендації щодо змісту дисертації. Дисертаційне дослідження Савлюка Б. І. справляє позитивне враження як з огляду на логіку викладу, так і з позицій наукової новизни та прикладної цінності. Разом із тим, деякі положення можуть бути предметом наукової дискусії або уточнення в майбутніх публікаціях:

1. У підрозділі 1.3 (с. 70–83) огляд основних політичних ідеологій (лібералізму, соціалізму, консерватизму), попри свою інформативність, подекуди перетворюється на компілятивне перерахування позицій різних авторів без виразної авторської оцінки. Доцільним видається чіткіше виокремлення авторської позиції щодо місця націоналізму в системі сучасних політичних ідеологій та його співвідношення з консерватизмом як підсумкового відносно розглянутих підходів.

2. Підрозділ 1.4 (с. 83–112) містить розлогий історичний екскурс у генезу українського націоналістичного руху від створення ОУН до сучасності. Цей матеріал є фактологічно насиченим, однак подекуди виходить за хронологічні межі предмета дослідження, яким є сучасний інформаційний простір. Рекомендуємо чіткіше підпорядкувати історичну ретроспективу аналітичним завданням роботи, показавши, які саме елементи історичної спадщини актуалізуються в сучасному медійному дискурсі.

3. У підрозділі 2.2 (с. 123–142) аналіз проросійських медіа значною мірою зосереджений на ресурсах, які вже припинили діяльність внаслідок санкційних рішень («112 Україна», «NewsOne», «ZIK», «Вести», «Страна.ua»). Водночас автор сам констатує, що після їх закриття головним каналом поширення ворожих наративів стали Telegram-канали. Рекомендуємо у подальших публікаціях змістити фокус емпіричного аналізу на актуальні канали проросійського впливу 2022–2026 років, зокрема анонімні Telegram-канали та мережі їх дистрибуції.

4. У підрозділі 3.1 (с. 152–171) автор констатує, що націоналістичні видання займають невелику нішу в медіапросторі України, що зумовлює їхній відносно низький рівень впливу. Проте ця теза не підкріплена кількісними показниками охоплення аудиторії, тиражів чи цифрових метрик відвідуваності відповідних ресурсів. Залучення таких даних дозволило б точніше оцінити реальний ресурсний потенціал націоналістичних медіа та обґрунтувати висновок про перспективи їхнього розвитку;

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і жодним чином не применшують загальної наукової вагомості та прикладної значимості дисертації. Вони радше вказують на перспективні напрями подальшого дослідницького пошуку.

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційне дослідження Савлюка Богдана Івановича на тему «Український націоналізм у сучасному інформаційному просторі України» є завершеним самостійним науковим дослідженням, що має актуальне науково-практичне спрямування та суттєве значення для розвитку української політичної науки. У роботі встановлено системний взаємозв'язок між медійними матеріалами і процесами формування сучасного українського націоналізму, визначено деструктивні та конструктивні чинники його медійної репрезентації, обґрунтовано роль медіа як каталізатора переходу націоналізму на державницький рівень. Наукові положення, висновки і рекомендації мають достатній ступінь новизни, обґрунтованості та

практичної значущості; вони підтверджені на основі широкої джерельної бази, коректних методів аналізу та результатів, оприлюднених у публікаціях здобувача.

Робота виконана відповідно до вимог, визначених наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (із внесеними змінами), а також згідно з «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), що дає всі підстави вважати: дисертант заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія.

Рецензент:

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Іванна ЛОМАКА